

İsmailova, Cıldız ve Gümüş, Yasemin (2021). Romanya-Dobruca Bölgesinde Yaşayan Türklerde Uygulanan Doğum Sırası ve Doğum Sonrası Gelenekler, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2021/18, s. 128-138.

DOI: 10.46400/uygur.951929

ROMANYA-DOBRUCA BÖLGESİNDE YAŞAYAN TÜRKLERDE UYGULANAN DOĞUM SIRASI VE DOĞUM SONRASI GELENEKLER*

[Derleme / Review Article]

Cıldız İSMAİLOVA*

Yasemin GÜMÜŞ**

Geliş Tarihi: 14.06.2021

Kabul Tarihi: 24.08.2021

Öz

Kuşaktan kuşağa aktarılan gelenekler, o toplumun temel taşıdır. Gelenekler zaman ve mekâna göre değişerek insana doğumdan ölüme kadar bütün geçiş dönemlerinde eşlik eder. Geleneklerin amacı, kişinin bulunduğu geçiş dönemine uyum sağlamasını kolaylaştırmak ve kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlike ve zararlı etkilerden korumaktır.

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, Türk halk kültüründe önemli ve sevindirici bir olay olarak kabul edilir. Doğum, aile birliğinin temelini oluşturduğu ve soyun devamlılığını sağladığı için Türk toplumu tarafından büyük önem verilen ve etrafında birçok ritüelin eşlik ettiği bir süreçtir.

Çalışma, Dobruca Bölgesinde Türklerin yoğun olarak yaşadığı Köstence ve Tulça şehirlerinde 2012 yılında yapılan "doğum" ve "çevresinde oluşan âdetler" konulu alan araştırmamızda kaynak kişilerden derleme metoduyla elde edilen bilgiler ışığında kaleme alınmıştır. Verilerin bir bölümü sınıflandırılarak "doğum sırası" ve "doğum sonrası" başlığı altında incelenmiştir. Makalenin yazılma amacı Dobruca Türklerine ait tespit edilen verileri arşivlemek ve bilimsel ortama aktararak unutulmasının önüne geçmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dobruca Türkleri, Gelenek, Geçiş Dönemleri, Doğum, Çocuk.

BIRTH ORDER AND POSTNATAL TRADITIONS APPLIED TO THE TURKS WHO LIVE IN ROMANIA-DOBRUCA REGION

Abstract

The purpose of writing the article is to archive the data of the Dobruca Turks and transfer them to the scientific environment and prevent them from being forgotten. In addition, in the context of literature data, it is to remind the common "birth traditions" that exist in the Turkish World and/or are on the verge of being forgotten.

Birth, the first of the transition periods, is considered an important and gratifying event in Turkish folk culture. Childbirth is a process that is highly valued by Turkish society and accompanied by many rituals because it forms the basis of family unity and ensures the continuity of the lineage.

The research was written based on information received from source persons during our 2012 field research on "birth" and "traditions established around it" in the Dobruca Region's cities of Constanta and Tulca, where Turks dwell in large numbers.

* Bu makale 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılan Romanya Alan Çalışmasında, Halk Kültürü Araştırmacısı Yasemin Gümüş tarafından elde edilen veriler ışığında yazılmıştır.

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, e-posta: cismailova@karabuk.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1012-048X

** Halk Kültürü Araştırmacısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, e-posta: yasemin.gumus@ktb.gov.tr
Orcid: 0000-0002-3015-1999

Under the titles of "birth order" and "postnatal," some of the data was categorized and studied. Some of the data were classified and examined under the heading "birth order" and "postpartum". The purpose of writing the article is to archive the data detected by the Turks of Dobruca and to transfer it to the scientific environment, preventing it from being forgotten.

Keywords: Dobruja Turks, Tradition, Transition Periods, Birth, Child.

Giriş

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, her zaman mutlu bir olay olarak değerlendirilir. Doğum, anne-babanın toplumdaki saygınlığını artıran bir unsurdur. Ayrıca her doğum, soyun artması ve dayanışmanın güçlenmesi olarak yorumlanır (Örnek, 1977: 131). Doğum sırasında ve sonrasında anne ve bebeğin sağlıklı, huzurlu olabilmesi için birçoğu eski Türk inanç izlerini barındıran yasaklar ve kurallar bulunmaktadır.

Alan çalışmasını gerçekleştirdiğimiz Dobruca, Romanya'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgedir. Dobruca'nın "batısında ve kuzeyinde Tuna ve bunun kollarından Lom ve Pravadi, doğusunda Karadeniz, güneyinde Deliorman yer alır" (Özbek ve Önal, 2017: 262). Dobruca Bölgesi, tarih boyunca birçok kavme ev sahipliği yapmış; 14 yy.'dan itibaren yaklaşık dört yüz elli yıl Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kalmıştır (Bozkurt, 2008: 2). Günümüzde Türk nüfusu Köstence, Mecidiye ve Tulça gibi şehirlerde yoğundur (Bozkurt, 2018: 10).

Bölgede Osmanlı hâkimiyeti öncesi ve Osmanlı dönemine ait birçok arkeolojik tarihi eser, çeşitli yer adları hala varlığını korumaktadır. Bölgede Kırım Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesi kullanılmaktadır (Bozkurt, 2018: 10).

Bölgedeki Müslüman Türkleri, Tulca'da "Demokratik Türk Birliği Derneği" (Uniunea Democrata Turca Din Romania) ve Köstence'de "Romanya Demokrat Müslüman Tatar Türkleri Birliği" (Uniunea Democrate a Tatarilor Turk-Musulman din Romania) çatısı altında geleneksel kültürlerini yaşatmaktadır. Bu iki dernek Türklerin örf ve âdetlerini, milli ve tarihi değerlerini korumaya çalışmaktadır (Bozkurt, 2018: 7).

Çalışmamızda; varoluş mücadelesi veren, benliklerini yitirmemek için siyasi ve kültürel alanda birçok sıkıntıya göğüs geren Dobruca Türkleri' nin günümüze taşıdıkları "doğum sırası" ve "doğum sonrası" inanç ve uygulamalar incelenmiştir.

1. Doğum Sırası

Doğum sırasında kadının acısını hafifletmek ve doğumu kolaylaştırmak için bazı uygulamalar yapılır (Örnek 1977: 139). Eski Türk topluluklarından olan Yakutlarda doğum olacağı zaman; kiler, ev ve sandıklar açık bırakılır. Ayrıca ateşe yağ atarak doğum Tanrısı "Aysıt Hatun ye, yolun açık olsun" denilir (İnan, 1972: 168).

Anadolu'da uygulanan en yaygın uygulamalar; kilitli ve kapalı yerleri açmak, kadının kendi saç bağlarını ve elbiselerindeki düğmeleri açmak, su dolu kapları dökmek, kuşlara yem vermek ve kadına "Fadime Ana otu" adı verilen otun bekletildiği su içirmektir (Boratav, 1984: 149).

Bölgede doğum sırasındaki inanç ve uygulamalar uygulamalar şunlardır:

Doğuma bir-iki ay kala kadının mide bulantısı artar. Bu durum bebeğin saçlarının çok olacağına (KK-1, KK-2, KK-5, KK-7) ve çocuğun anne karnında döndüğüne yani doğumun yakınlaştığına yorumlanır (KK-5, KK-7).

Doğumun kolay olması için evdeki yaşlılar tesbih çeker (KK-1).

Doğum yapan kadının saç örgüleri ve bağları çözülür. Kıyafetlerindeki düğme ve kopçalar açılır (KK-1, KK-2, KK-5, KK-7).

Doğum yapan kadının yüzündeki hamilelik lekelerinin gitmesi için kendi saçlarıyla yüzü bastırılarak silinir (KK-1, KK-5).

Geçmişte doğumu ebeanne (KK-1, KK-7) ebenine evde yaptırırdı (KK-2, KK-5, KK-6).

Ebe anne/Ebenine sağ ayağı ile dua ederek içeri girer. Utanan gelinin doğum sancısı kaçtığı için ebe, yanına yardımcı bir-iki kadın alır. Ebe, hamilenin karnını ve belini ovar. Oda içinde yürümesi için koluna girer. Bazen kadın oturarak (KK-1, KK-5, KK-6, KK-7) bazen de yatarak doğum (KK-2, KK-3) yapar. Oturarak doğum yapan kadının arkasında yardımcı bir kadın olur ve asıl ebe önde durur. Ebe çocuğun doğum kanalına girmesi için yağladığı elleri ile yardımcı olur. Hamilenin ayağının altına tekne konur (KK-1, KK-5, KK-6, KK-7).

1.1. Eş

Doğum sonrası gelen eş ve göbek ile ilgili uygulamalar doğum geleneklerinde önemli bir yer tutar. "Eşle çocuk arasında yazgısal ve büyüsel bir ilişkinin olduğu düşünülür". Bu nedenle eşe çocuğun bir parçası gözüyle bakılır ve temiz bir beze sarılarak gömülür (Örnek, 1977: 143). Göbek bağına da aynı saygı ve dikkat gösterilir. Atılmaması ve hayvanlara yedirilmemesi gerekir (Boratav, 1984: 151).

Bölgede eş ve göbek ile yapılan bazı inanç ve uygulamalar şunlardır:

Bebekten sonra gelen parçaya eş (KK-7, KK-4) son (KK-3, KK-4) veya duşa (KK-7) denir.

Eşin geç düşmesi ve içeri kaçmaması için ebe kordona makas bağlar (KK-5).

Eş suya tutulur, bir beze sarılarak ebe (KK-2, KK-5, KK-6), anne (KK-3) ya da evin yaşlısı (KK-7) tarafından ayak değmedik yere gömülür. Eşin bir beze sarılması "kefenlemek" şeklinde yorumlanır (KK-5).

Aile fertlerinin sağlıklı olması için evin giriş kapısının eşik altına yaklaşık elli santim bir çukur açılır ve eş oraya gömülür. Eşin dışarı gömülmesi halinde hayvanların yemesinden korkulduğu için bu işlem gerçekleştirilir (Önal, 1998: 41).

1.2. Göbek

Ebe, göbekten itibaren üç- dört parmak uzunluk bırakır ve göbeği çocuğa doğru sıvar. Daha sonra ipe sıkıca bağlar ve hiç kullanılmamış jiletle "bismillah" diyerek keser (KK-5).

Göbeğin iyileşmesi için kızdırılıp soğutulan yağ sürülür (KK-6).

Göbeğe otlardan yapılan ilaçlar sürülür ve üzerine temiz bir bez konur (Önal, 1998: 41).

Bölge genelinde göbeğin üzerine önceden hazırlanan göbek bezleri konur. Göbek bezinin temizliğine dikkat edilmezse bebek ölür.

Göbek düşünce bebeği yıkamak gerekir (KK-5).

Düşen göbek, çocuğun bir parçası olduğu için evde saklanır (KK-3; Önal, 1998: 41).

Düşen göbek çocuğun canı berk olsun diye Kuran-ı Kerim arasına konur (KK-1, KK-2).

Hiçbir şey yapılmıyorsa göbek sapa bir yere/ayak değmedik bir yere gömülür. İnsan eti olduğu için atılması çok günahdır (KK-3, KK-4, KK-5, KK-6).

Doğumu gerçekleştirmeye yardım eden ebenine/ebeanne doğum haberini babaya müjdeler. Ebeye; peşkir, fistanlık (KK-4) kimi zaman da bebeğin babası tarafından müjdelik olarak para verilir (KK-6). Ayrıca lohusa döneminde aileyi yalnız bırakmayan ebeye, bebeği

kırklamaya geldiği gün “ebe hakkı” verilir (KK-1, KK-5). Ebeye dünyaya bir Müslüman daha gelmesine vesile olduğu için “cennetlik” gözüyle bakılır.

Bölgede çocuk ebesini bilir, sayarve sever. Bayramlarda ziyaretine gider. Ayrıca ebe sadece doğumu yaptırmakla kalmaz bazen kısırlık tedavisinde bazen de bebek düşürmeye yardımcı olur (KK-1, KK-5).

2. Doğum Sonrası

Doğum sonrası özellikle kırk gün anne ve bebeğin etrafında uygulanan bir takım dinsel ve büyüsel pratikler bulunmaktadır. Bu süreç doğum yapan ebeyi razı etmekten başlayarak çocuğun ilk dişinin çıkması, yürümesine kadar uzanan bir dönemi kapsar (Balıkçı, 2009: 32).

2.1. İlk Besleme-Yıkama-Tuzlama

Bebek ilk gün yumurta sarısı ve şeker karışımı su ile yıkanır. Yumurta sarısı sağlık ve kuvvet; şeker ise tatlı olması içindir (Önal, 1998: 43).

Kırkı içinde her gün yıkanan çabuk büyür (KK-1, KK-5). İlk gün yumurta ile sonra papatya suyu ile yıkanır (Önal, 1998: 43).

Doğumdan üç gün sonra (KK-5) ya da hastaneden eve gelir gelmez (KK-1, KK-2, KK-3) içine bol miktarda tuz konan su, bebeğin vücuduna özellikle kulak arkası, parmak arası, koltuk altları ve ağzına bir bezle sürülür. Uygulamadaki amaç, tuz değen yerlerin kokmasını ve pişik olmasını engellemektir.

Bebek, bazı yörelerde birkaç günde bir tuzlu su ile yıkanır. Tuzlama sonrası bebek su ile yıkanır. Tuzlama bebeğin sağlığı için önemlidir (Önal, 1998: 43).

Taze yumurta çalkalanıp yıkama suyuna atılır. Bebek yumurtalı su ile üç gün yıkanır. Ara ara yine yumurtalı su ile yıkanır (KK-5; Önal, 1998: 43).

Annenin sütü gelene kadar bebeğin ağzına şekerli su verilir (KK-1, KK-5).

Lohusalık- Lohusa Ziyaretleri ve Diğer İnanç ve Uygulamalar

Anadolu’da yeni doğum yapmış ve henüz yataktan kalkmamış kadına lohusa, loğusa, lohsa, loğsa, emzikli, doğazkesen, kırklı, nevse gibi adlar verilir. Bu dönemde kadının doğaüstü güçlerin etkisinde olduğuna ve hastalanacağına inanılır. Sıkça karşımıza çıkan “kırklı kadının kırk gün mezarı açık olur” ifadesi bu inanişi destekler (Saygı, 2017: 271).

Bölgede lohusa ile inanç ve uygulamalar şunlardır:

Doğum yapmış kadına luizi (KK-1), lousa (KK-4), lohusa (KK-5) veya lohıza (KK-7) denir.

Doğumdan iki-üç gün sonra kadın yıkanır. Yıkandıktan sonra karnı çarşafı sıkı sarılır. Burada amaç kadının karnını sıcak tutmak ve göbeği toparlamaktır (KK-5).

Lohusaya sıcak et ve piliç çorbası (KK-1), peksimet ve sirkeli su verilir (KK-6).

Bölge genelinde lohusaya acı, soğuk ve tuzlu yememesi öğütlenir. Lohusaya vücudunu sıcak tutmazsa/soğuklarsa ilerde bir daha çocuğu olmayacağı söylenir.

Lohusalıkta ya da hamileliğin son döneminde annenin sağlıklı beslenemediğinden bir dişi düşer. O da çocuğun hakkıdır (KK-1).

Lohusa kadın yemek yapmaz. O yüzden komşuları yedi gün yemek getirir. Daha sonra lohusa yıkanır ve yemek yapmaya başlar (KK-4).

Lohusa yalnız ise üç gün sonra yıkanır ve yemek pişirmeye başlar ama dışarı çıkma yasası devam eder (KK-5).

Lohusa kuyudan su çekerse kuyu kurtlanır (KK-1).

Pınardan su çekerse su kırklanır (KK-4).

Kırkı çıktıktan sonra üçüncü gün "lohusa cümbüşü" yapılır. Kadınların ve genç kızların geldiği cümbüşte kesilen kurban eti ikram edilir. Bu törende "köbete" denilen kıymalı börek yapılır. Gelen misafirler de çocuğa hediye getirir. İkram ve hediyeleşme bitince birlikte maniler söylenip eğlenilir. Bugüne "uç" de denilir (KK-3).

Doğumdan en geç bir ay sonra Loksa toyu/ lohusa düğünü yapılır. Bugün lohusaya para verilir bebeğe hediye getirilir. Gelenlere kesilen koyun eti ve yemek ikram edilir (KK-1).

2.2. Süt

Lohusanın sütünü artırmak için sütlü, tatlı (KK-2) ve ciğer (KK-3; Önal, 1998: 48) yedirilir.

Lohusanın sütünü artırmak için lohusa kırk birinci gün bir miktar sütünü sağar ve sağdığı sütü Tuna nehrine döker (Önal, 1998: 48). Burada suyun temizleyici ve koruyucu özelliğine inanılır.

Lohusa kırklı iken eşiyile birlikte olursa ve/veya lohusayı kırklı içinde adetli bir kadın ziyaret ederse lohusanın sütü kesilir (KK-1, KK-2, KK-3, KK-7).

Sütü olmayan kadın, inek sütüne su karıştırarak çocuğunu besler (KK-6). Tek ineğin sütü olmazsa çocuğun yüreği bozulur/isal olur (KK-5).

Erkek çocuğu askere gidecek, eve bakacak diye üç yaşına kadar emzirilir. Kız bir yaşından fazla emzirilmez (KK-1, KK-4, KK-7).

Annesini emen çocuk memeyi bırakacakken annesi son kez emzirir ve "ananın evinde tuzla ekmek ye gittiğin yerde ballan ekmek ye" diyerek çocuğun ağzına tuzla ekmek koyar" ve emzirmeyi bırakır (KK-4).

Emzikli bir kadın yaklaşık bir yıl hamile kalmaz yani sütü korur. Ancak bebek ishal olunca emzirme bırakılır, bu kadının hamile olduğunun göstergesidir (KK-5).

Bebek bir yaşına kadar hamur teknesinde yatar. Teknenin içine yünden küçük bir yastık ve yatak hazırlanır. Kullanılan yün, bebek hep ak gün görsün ve ak sakallı, ak saçlı olana kadar yaşasın diye beyaz renkte olur (KK-5, KK-6).

Küçük çocukların tekneyi boş iken sallamasına izin verilmez. Aksi halde bebeğin başı ağrır ve geceleyin ağlar (KK-3, KK-5).

Doğmamış çocuğa hazırlık yapmak, özellikle ilk çocuğa hazırlık yapmak, uğursuzluk sayılır. Bir iki tane olmak kaydıyla bebeğe takke, omuz bezi, apış arası, kundak yapılır. Yaparken de "ya ele ya yere" yani "ya ölür ya kalır" denir (KK2, KK-3, KK-4, KK-6, KK-7).

Yeni doğan bebek rahat uyusun ve üşümesin diye kundaklanır. Kundaksız bebeğe "boş uşak" denir. Kız olsun, erkek olsun ilkin bebek ak gün görsün diye beyaz kundağa sarılır (KK-2).

2.3. Kırk Basması- Kırklama

Loğusa ve bebeğinin doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmasına "kırk basması" denir. Anne ve çocuğu bu dönemdeki hastalıklardan ve nazardan korumak için bazı inanma ve pratikler uygulanır. Örneğin anne ve çocuk kırk gün dışarı çıkmaz, ziyarete gelenlerden korunur ayrıca kendileri gibi kırklı kadın ve çocukla karşılaşmamaları istenir (Artun, 2018: 183-184).

Lohusa kadına "Alkarısı, Albastı, Albis, Almış" adlarıyla bilinen kötü ruhun zarar vereceği düşüncesi Eski Türklerden günümüze kadar gelmiştir (İnan, 1972: 171). Karaçay- Malkar

Türklerinde genç kızlar bebeğe “alması” adı verilen cinlerin zarar vermemesi için bekler (Kalafat, 1997: 104).

Bölgede lohusa ile ilgili inanmalar ve kırk basmasına karşı alınan önlemler şunlardır:

Lohusa kadının ve kırklı çocuğun hastalanmaması hatta ölmemesi için kırk gün evden dışarı çıkmaz ve yalnız bırakılmaz (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4, KK5, KK-6, KK-7).

Lohusa kadının bastığı çimen kurur (Önal, 1998: 49).

Lohusa kadının gittiği ahıra, bağa bahçeye bereketsizlik gelir (KK-2, KK-5, KK-7).

Lohusanın yürüdüğü yollar bile mekruh olur (KK-3).

Lohusa kadın besmele çekmeden eşik atlarsa hastalanır (KK-2, KK-5, KK-7).

Kırkı içinde çocuğun çamaşırları gece dışarda, gündüz de saçak altına serilmez. Gün batmadan önce çocuğun çamaşırları toplanır. Aksi halde bebek hastalanır (KK-1, KK-2, KK-4).

Lohusa, perili yere basarsa hastalanır ve hastalığı sütüyle çocuğuna geçer (KK-1).

Lohusaya bir korku gelir ve kemikleri boşalır gibi olur (KK-6).

Şeytan gelir çocuğu alır ya da çarpar ve çocuk çok yaşamaz (KK-7).

Lohusa ve çocuk yalnız kalırsa çocuk nazarlanır ve çocuk büyümmez (KK-2).

Çocuk ve kadını şeytan ve periler zapt edebilir (KK-2, KK-4, KK-5).

Çocuğu şeytanlar aldatır. Şeytanların gözüne bakan çocuğun gözü dönük/şası olur (KK-4).

Bebekleri çalan anne ve bebeği öldüren memelerini omuzlarına atarak çıplak gezen, sarışın ve şişman bir kadın olarak “al karısı” tasvir edilir (Önal, 1998: 52). Ayrıca “kayış ayak” adı verilen eğri bacakları önde ayakta iken lohusanın omuzlarına binen ve geceleyin lohusaya istediğini yaptıran bir yaratıktan bahsedilir (Önal, 1998: 52).

Çocuğun beşiğinin yanına (KK-1, KK-2, KK-3, KK-7) ya da bulunduğu odanın kapısının arkasına (KK-6), eşiğine (KK-4); süpürge (KK-2, KK-3) demir (KK-6, KK-7) veya metal bir şey (KK-1, KK-4) konur.

Bebeğin yattığı odaya ya da beşiğinin yanına soğan, sarımsak ve makas konur (Önal, 1998: 50).

Bölgede en yaygın uygulama, bebeğin yanına Kur’an-ı Kerim koymak ve kapıyı açık bırakmaktır. Ancak en önemli önlem anne ve çocuğu yalnız bırakmamaktır. Anne, bebeğin yanından ayrılrsa bile bir başkası nöbetçi bırakılmalıdır.

İki kırklı karşılaşıncı çocuklar annelerinin kucaklarında dik bir şekilde tutulur. Yoksa çocuklardan birinin hastalanacağı belirtilmiştir. Bu işlem bebek uyusa bile yapılır (KK-1, KK-2, KK-4, KK-5). Aksi halde çocuklardan biri aydaşık olur ve hastalanır. Yani birinin ruhu diğerini yener. Yenilen ise hastalanır ve büyüyemez. Bazen kız çocuk erkek çocuğu bastığı gibi, kilolu çocuk zayıf olanı basar. Bu hiç belli olmaz (KK-5).

Kırklı iken adetli bir kadın çocuğa bakarsa çocuk hastalanır (KK-1, KK-2, KK-4, KK-5).

Kırkında hastalanan kadın ve çocuk hocaya götürülür ve muska yaptırılır (KK-4).

2.4. Kırklama

Kırk gün dolduktan sonra kırklama töreni yapılır. Kırklama; doğumdan sonraki kırk gün içinde doğaüstü güçlerin etkisi altında olan zayıf/güçsüz çocuk ve pis sayılan kadının

yıkanarak yasaklarının kalkmasıdır (Balıkçı, 2009: 40). Kırklama âdeti, suyun kutsallığından faydalanarak manevi pisliklerden kurtulmadır (Kalafat, 1998: 105).

Bölgede kırklama adı altında yapılan inanç ve uygulamalar şunlardır:

Çocuğun bahtı açık, zengin olsun diye kırklama suyuna altın ve/veya para atılır (KK-2, KK-4; Önal, 1998: 46).

Kırk kaşık (KK-1, KK-5, KK-7) veya yumurta kabuğu ile kırk su sayarak (KK-3) yumurtanın kabuğu ile sayılan suya aynı yumurtanın sarısını katarak (KK-2) kırk suyu hazırlanır. İster kırk kaşık isterse kırk yumurta olsun suyu hazırlayan kadın işlemi dua okuyarak yapar.

Eleğe ilkin tarakla ayna koyup sonra ekmek ve tuz koyup bebeğin başından aşağı su dökülür. Bu sırada bunu yapan ihtiyar kadın dua okur. Bu işlem sırasında elekten üç kere su dökülür (KK-4).

Eleğe bir şey koymadan üç kere “Bismillah” deyip önce çocuğun ön tarafından, sonra sağ tarafından su dökülür (KK-7).

Akraba kadınlar tarafından okunan kırk yumurta kabuğu su, lohusanın ayaklarına dökülür. Anneden sonra bebek de aynı şekilde yıkanarak kırklanır (Önal, 1998: 46).

Çeşitli yöntemlerle hazırlanan bu ölçülü su çoğaltılır, önce anne, sonra çocuk yıkanır. Önce kırklanan kadın “Allah rızası için bugün kırkinci günüm, kırklanmaya niyet ettim” der. Daha sonra kalan su eve serpilerek kırklama işlemi biter. Kırklama suyunu hazırlayan ve bebeği yıkayan kişiye bir hediye verilir.

Kırklama işleminin nasıl yapıldığı kadar ne zaman yapıldığı da önemlidir. Yasak süresi ve kırklanma zamanı doğumdan sonra kırkinci güne denk gelmesine rağmen bazı zorunluluklar nedeniyle farklı çözümler üretildiği tespit edilmiştir. Lohusanın yakın birinin cenazesine katılması, lohusaya ev işlerinde yardım edecek birinin olmaması vb. durumlarda, gece ve gündüz ayrı ayrı sayılıp kırk sayısına ulaşmak istenir (KK-1, KK-3, KK-4, KK5, KK-6, KK-7).

Kadının ve çocuğun kırktan çıkması kutlanır. Gelecek günü geriye gitmesin, ileri gitsin, çocuğun kısmeti bol olsun diye yukarı ve kıbleye karşı evi olan (KK-4, KK-5, KK-6) veya gündeğusu yönünde evi olan bir akrabaya ve komşuya (Önal, 1998: 64) gidilir.

Kırklandıktan sonra lohusanın en az kırk adım atması gerekir (KK-7).

Çocuk ilerde zengin olsun diye gitiikleri yerde çocuğun kundağına tuz, ekmek, para (KK-4); çocuk yumuşak huylu olsun, saç-sakalı beyaz olana kadar yaşasın diye koyun yapağı (KK-2, KK-3, KK-5, KK-6; Önal, 1988: 65); yumurta gibi yuvarlanarak çabuk yürüsün, temiz, güçlü olsun (KK-2, KK-3, KK-5, KK-6) kuş gibi hafif, üzerinde ağırlık olmasın diye (Önal, 1998: 65) yumurta konur. Ev sahibi, bebeğin uzun ömürlü olması için uzun bir peşkir verir (Önal, 1988: 65).

Bölgede ilk gidilen ev, anne- baba ocağı ya da ebe/ninenin evi olur.

2.5. Ad

Ad, “insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanında büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir”. Çocuğa verilen ad, onun kaderini etkileyeceği inancından dolayı özenle seçilir. Çocuğun taşıdığı adın anlamının çocuğa geçtiği inancı çok yaygındır (Örnek, 1977: 148).

Dede Korkut boylarındaki ad koyma törenleri de ilgi çekicidir. Çocuğun ad alabilmesi için kahramanlık göstermesi gerekir. Kahramanlık gösteren çocuğa Dede Korkut gelerek ad koyar ve “Adını ben verdim, yaşını Allah versin” diyerek duada bulunur (Gönen, 2002: 109).

Bölgede ad seçimi ve ad koyma ile ilgili inanç ve uygulamalar şunlardır:

Adı konmayan çocuk çok ağlar. Hoca ad koymak için “Allahu Ekber” dediği an çocuğun ağlaması hemen kesilir (KK-1, KK-6).

Doğumdan birkaç gün sonra (KK-2, KK-3), yedi gün içinde (KK-4) Tulça bölgesinde ise kırkıncı gün ve kırkı çıktıktan sonra lohusa toyunda çocuğun adı konur (Önal, 1998: 56).

Hoca ve/veya evdeki ihtiyar kibleye döner ve çocuğun üç kez sağ kulağına, üç kez sol kulağına ezan okuyarak adını kulağına üç kez söyler (KK-3, KK-5).

Çocuğun adını okuyan hocaya bir peşkir verilir ve peşkirin üstüne para konur. O gün gelenlere bir veya iki sofralık yemek hazırlanır.

Geçmişte ad koyma aile büyükleri tarafından gerçekleştirilmekte olup yine aile büyüklerinin adı çocuğa verilir. Ancak günümüzde anne-babalar çocuklarına farklı adlar koymayı tercih etmekte hatta Türk dizi kahramanlarının adları çocuğa verilmektedir.

Yaşamayan çocuğa “Yaşar” adı verildiği gibi türbeye gidip çocuğu olan aile tarafından da orada yatan evliyanın adı da verilir (KK-3).

Çocuğun doğal gelişimini etkileyen fizyolojik, zihinsel ve psikolojik engellerini gidermenin, çocuğu nazardan ve büyüsel nitelikli zararlı etkilerden korumanın, halk arasında çok eskilere dayanan sağaltma yöntemleri vardır (Örnek, 1995: 164). Bölgede nazar inancı çok yaygındır. Ağlayan ve hasta olan çocuğa nazar değdiğine inanılır.

Bölgede çocuğu nazardan korumak için yapılan inanç ve uygulamalar şunlardır:

Çocuğu ziyarete gelen kişi, ziyaret sonunda üzerinden bir iplik koparıp çocuğun yastığına koyar. Çocuk nazarlanırsa iplik çocuğun bulunduğu odada yakılır (KK-2).

Çocuğun iki kaşının arasına kara sürülür. Omzuna, takkesine mavi boncuk takılır (KK-1, KK-2, KK-3, KK-5).

Çocuğun omzuna sarımsağın ucu kopartılıp dikilir (KK-4).

Babasının ayakkabısının toprağı çocuğun yüzüne sürülür ya da annesi ağzına aldığı suyu sağ eline boşaltıp başının etrafında çevirip çocuğun yüzünü yıkar ve eteği ile yüzünü kurular (Önal, 1998: 62).

Nazarlanan çocuk birkaç defa emzirilir ve yüzü yıkanır (KK-2, KK-3).

Suya dua okunup çocuğa içirilir, yüzü yıkanır. Nazarı değen kişinin çocuğu okuması istenir (KK-5).

Nazar muskası yazdırılır (KK-2).

Nazar için ihtiyarlar dua okur (KK-3, KK-5).

Kırk besmele okunup ve/veya Tebbet suresi okuyup çocuğun yüzüne üflenir (Önal, 1998: 62).

Çocuk, sofrası bezi ile kundaklanıp akşam dışarı çıkartılır ve ışıklı bir pencerenin altına gidilir. Üç kere çocuğumun ağlamasını atıyorum der ve kundağı atıp arkasına bakmadan evine döner (Önal, 1998: 62).

Bölgede genel olarak mavi gözlülerin nazarının değdiğine inanılmakla beraber memeden dönmelerin de nazarı değdiği inancı vardır. Memeden dönme, altı-yedi ay meme emen çocuğun bir ara memeden kesildikten sonra tekrar meme emmeye başlamasıdır (Önal, 1998: 63).

2.6. İlk Diş- İlk Tırnak- İlk Saç

Anadolu'da diş bulguru, diş aşısı, diş hediği veya diş buğdayı adı verilen törenin ortak noktası; yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını arttırma, bereketi çoğaltma, çocuğun dişinin sağlam olmasına yönelik inanç ve uygulamalarla yapılmasıdır (Örnek, 1977: 163). Benzer uygulama Karaçay-Malkar Türklerinde "Tiş Cırna" töreni şeklinde karşımıza çıkar. Yakınların çağrıldığı törende buğday, mısır, kuru fasulye ve nohut pişirilir ve içine üzüm katılır. "Dişlerin de böyle çıksın" diyerek çocuğun başından annesi ve babası bir avuç serper (Kalafat, 1997: 114).

Bölgede diş ile ilgili inanç ve uygulamalar şunlardır:

Bebeğin dişinin çıktığını ilk fark eden kişi bebeğe hediye alır (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4, KK-5, KK-6, KK-7).

Bebeğin ilk dişi çıkınca "diş mısırı" yapılır. Diş mısırı isteğe göre tuzlu ya da şekerli yapılır ve çocuklara ikram edilir. Kaynatılarak yapıldığı gibi patlatılarak da yapılır (KK-1, KK-2, KK-3, KK-4, KK-5, KK-6, KK-7).

Dişlerin kolay patlayıp çıkması için mısır patlatılır. İçine şeker konan mısır çocuğun başından aşağı dökülür. Etrafında çocuklar vardır. O gün eğlenilir. Ayrıca bir tepsinin içerisine makas, kalem, kâğıt ve para koyarlar. Çocuk hangisini seçerse ilerideki zanaatı o olur (KK-3).

Şekerli mısır haşlanır. İsteyen davul-zurna tutar ve kadın-erkek komşularını davet eder. Bir dal yapılır, süslenir. Komşular bu dala mendil, çorap vs. hediyeler asar (KK-6). Çocuk bazen de süslenen ağaç dalının altına oturtulur ve gelenler hediyelerini çocuğun yanına bırakır (Önal, 1998: 66).

İlk süt dişini düşüren çocuk "al eski dişimi, ver bana yeni dişimi" (KK-3), "al siyek/kemik dişimi, ver altın dişimi" (KK-4), "karga karga al bu kemik dişi, ver bana demir dişi" (KK-6) der ve dişi evin çatısına atar.

Bebek, babasının cebinden para çektikten sonra tırnağı kesilir. İlerde zengin olması için yapılan bu uygulama için bebeğin birkaç aylık olması gerekir (KK-1).

Kesilen tırnak çiçek dibine (KK-4) veya taşın altına (KK-6) gömülür.

Çocuğun ilk tırnağını kesene bahşiş verilir (KK-5).

Çocuğun yaşından önce saçı kesilirse ömrü kısa olur (KK-2, KK-4, KK-7).

2.7. Yürüyemeyen-Konuşamayan Çocuk

Yürüyemeyen ya da yürürken çok sık düşen çocuğun kösteği var denilir. Çocuğun yürümesi engelleyen bağ, temsili uygulamalarla kesilerek taklit büyüğü yapılır (Artun 2018: 191). Bölgede yürümesi geciken çocuk için benzer uygulamalar yapılır.

Yürüyemeyen çocuğun kösteği var denilir. Çocuğun iki bacağı ipe bağlanır. Çocuğun adı söylenerek "niyet ettim Yasemin'in kösteğini kesmeye" denilerek ip kesilir (KK-5).

Eğer anne hamile iken çocuğu düşürmek için uğraştıysa "çocuk üç yaşında konuşur, üç yaşında yürür". Bu durumda anne "Allah beni cezalandırdı/suçladı" der ve üç yılın geçmesini, sabırla bekler (KK-1).

Yürüyemeyen çocuk için "tay çöreği" yapılır ve çocuğun bacaklarının arasından yuvarlanır (Önal, 1998: 67).

Konuşmayan çocuğa yedi kurbanın dili toplanarak uçları pişirip yedirilir (KK-3, KK-6).

Çocuğun dil bağı kesilir. Hoca demir parayı çocuğun dilinin ucuna koyup çevirir ve konuşması için dua eder (KK-1).

Sonuç

Aile ve toplum için önem arz eden doğum olayının etrafında birçok âdet ve inanmalar tespit edilmiştir. Bölgede modern tıbbın getirdiği yenilikler, doğum âdetlerinin değişiminde çok etkili olmuştur. Doğumların hastanede yapılması, doğum sırası yapılan kilitli kapıların açılması, saç örgülerinin çözülmesi gibi “benzer benzeri doğurur” düşüncesiyle başvuru taklit büyüsunü unutturmuştur. Ancak çocuğun gelecekteki yaşantısını kolaylaştırmaya ve doğaüstü güçlerden gelebilecek kötülüklerden korunmaya yönelik “çocuğun doğum sonrası tuzlanması, anne-bebeğin kırklanması, düşen göbeğin saklanması, diş mısırsı” gibi dinsel ve büyüsel pratikler kısmen devam devam etmektedir.

Doğum sonrası ilk kırk içinde, kadının ve bebeğin çevreden ve doğaüstü güçlerden gelebilecek kötülüklerle açık olduğu düşünülmektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de kadını ve bebeği koruma amaçlı uygulamalar devam etmektedir.

Çalışmamız ile Dobruca Türklerinin “doğum sırası” ve “doğum sonrası” âdetlerini yazılı ortama aktararak Türk halk kültürü çalışmalarına katkı sağlayacağımızı düşünmekteyiz.

Kaynakça

- ARTUN, Erman. (2018). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- BALIKÇI, Gülsen. (2009). “Gümüşhane’nin Bazı Yörelerinde Doğum ve Çocukluk Çağıyla İlgili Âdet ve İnanmalar”. *Gümüşhane Halk Kültürü Alan Araştırmaları*. s.1-53.
- BORATAV, P. Naili. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BOZKURT, Giray Saynur. (2008). “Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı”. *Karadeniz Araştırmaları*, S. 5 (17), s. 1-31.
- İNAN, Abdulkadir. (1972). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖNAL, M. Naci. (1998). *Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum Evlenme ve Ölüm Âdetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖRNEK, Sedat Veyis. (1977). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÖZBEK, Süleyman ve ÜNAL, Tekin. (2017). “Ocak 1918 Tarihli Rapora Göre Dobruca’nın İdari, Siyasi ve Demografik Yapısı”. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, S. 11 (21), s. 261-276.
- SAYGI, Elif. (2017). “İnebolu Halk Kültüründe Doğum Âdetleri”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, S. 10 (20), s. 263-276.
- USTABULUT, M. Yusuf ve KARA, Kürşad. (2016). “Romanya’da Türk Dili Tarihi ve Dobruca’daki (Köstence) Türkoloji Eğitimi”. *Aydın Tömer Dil Dergisi*, S. 1 (2), s. 1-16.
- YEŞİL, Yılmaz. (2015). “Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler”. *21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 3 (9), s. 117-136.

Arşiv Kaynakları:

AEGM-Halk Kültürü Bilgi ve Belge Merkezi: YB2013.0513, YB2013.0514, YB2013.0515, YB2013.0516, YB2013.0517, YB2013.0518, YB2013.0519; CD2013.0121, CD2013.0122, CD2013.0123, CD2013.0124, CD2013.0125, CD2013.0126, CD2013.0127.

Sözlü Kaynaklar:

- KK- 1: Gokşira Rasbiye, Köstence Karamurat 1935, Okuryazar. (Görüşme: 27.11.2012)
- KK- 2: Naziye Reşit, Tulça Merkez 1946, Okuryazar. (Görüşme: 27.11.2012)
- KK- 3: Fitnat Ali, Tulça 1935, Okuryazar Değil. (Görüşme: 27.11.2012)
- KK- 4: Servet Borseyt, Cobadin 1947, Okuryazar. (Görüşme: 28.11.2012)
- KK-5: Hacer Ömer, Köstence Başpınar Köyü 1942, Okuryazar Değil. (Görüşme: 28.11.2012)
- KK- 6: Ayşe Ahmet, Köstence Tekirgöl 1943, Okuryazar. (Görüşme: 29.11.2012)
- KK- 7: Aliy Nine, Köstence Tekirgöl 1947, Okuryazar. (Görüşme: 29.11.2012)